

Inwentaryzacja i waloryzacja zasobów przyrody nieożywionej jako podstawa wyznaczania nowych szlaków geoturystycznych na przykładzie doliny Skawicy

Paweł Franczak, Karolina Listwan

Abstrakt. W artykule przedstawiono problematykę wyznaczania nowych szlaków geoturystycznych opartą o przeprowadzenie inwentaryzacji zasobów przyrody nieożywionej obszaru i waloryzację zidentyfikowanych geostanowisk. Zaproponowano modyfikację metody waloryzacji geostanowisk, która została dostosowana do oceny tego typu miejsc mieszczących się w Beskidach. W metodzie tej uwzględniono zarówno cechy naukowe i dydaktyczne geostanowisk, jak i ich dostępność terenową. Łącznie zaproponowano ocenę 27 cech obiektów, za które maksymalnie można było przyznać 60 punktów. Metodę przedstawiono na przykładzie doliny Skawicy, położonej w Beskidzie Żywieckim, w której zinwentaryzowano i zwaloryzowano 130 geostanowisk. Następnie autorzy zaproponowali wyznaczenie trzech nowych szlaków geoturystycznych.

Słowa kluczowe: metodologia, geoturystyka, geochrona, Karpaty

Abstract. Inventory and valorisation of the natural resources of inanimate as the basis for determining new geotourist routes, on the example of Skawica valley. The article presents the issue of the appointment of new geotourist routes based on an earlier inventory of inanimate nature area and the valorization of identified geosites. It proposes a modification of the method of geosite indexation, which has been adapted to evaluate geosites located in the Beskidy Mountains. This method takes into account both scientific and educational qualities of geosites, as well as their terrain availability. A total proposed assessment of 27 attributes for which the geosite could be granted up to 60 points. The method is exemplified on Skawica valley located in the Beskid Żywiecki, which was inventoried and then valorized for 130 geosites. Then the authors propose the creation of three new geotourist routes.

Keywords: methodology, geotourism, geoconservation, the Carpathians

Wprowadzenie

Pierwsza połowa XXI w. to okres bardzo intensywnego rozwoju turystyki. Szybki wzrost jej popularności wynika z rosnącej liczby osób podejmujących podróże turystyczne, głównie ze względu na zdecydowanie łatwiejsze i szybsze sposoby przemieszczania

się, niż miało to miejsce wcześniej. W związku z tym, nastąpiła również znaczna zmiana jakościowa w obrębie turystyki. Wprowadzane są nowe produkty turystyczne oraz stawiany jest coraz większy nacisk na funkcję poznawczą i edukacyjną w turystyce, aby nie koncentrowała się ona wyłącznie na odpoczynku. W celu sprostania tym wyzwaniom, korzysta się z coraz to nowocześniejszych możliwości technicznych, aby w jak najlepszy sposób zaprezentować obiekty.

Wraz z szybkim rozwojem branży turystycznej, nastąpiła jej znaczna specjalizacja, w wyniku czego wyodrębnił się nowy dział turystyki – geoturystyka, która według poszczególnych autorów jest w różny sposób definiowana. Ta nowa forma aktywności początkowo odnosiła się w głównej mierze do poznawania obiektów i procesów geologicznych, co wynika z faktu, iż narodziła się w środowisku geologów. Jednak wraz z rozwojem tej nowej dyscypliny turystyki i poszerzaniem zainteresowań poznawczych, rozszerzona została ona o zagadnienia geomorfologiczne, a nawet o historię badań geologicznych i eksploracji złóż (Słomka, Kicińska-Swidarska 2004, Osadczyk i Osadczyk 2008, Kowalczyk 2010). Osadczyk i Osadczyk (2008) w zakresie geoturystyki włączają nawet takie zagadnienia, jak rola kamienia w architekturze czy też odwiedzanie giełd minerałów. Zakres tej dziedziny wiedzy poszerzył się więc o zagadnienia związane z dziedzictwem przyrody nieożywionej Ziemi oraz historii ich eksploracji (Mika 2007, Osadczyk i Osadczyk 2008, Miłoś 2012).

Dolina Skawicy, rozciągająca się w północno-wschodniej części Beskidu Żywieckiego, u północnych podnóży Masywu Babiej Góry charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem zasobów przyrody nieożywionej oraz znacznymi możliwościami jej obserwacji, co stanowi podstawę do rozwoju na jego obszarze geoturystyki. Jednak badania dotyczące walorów geoturystycznych tego regionu koncentrowały się dotychczas głównie w masywie Babiej Góry, a pozostała część doliny Skawicy i otaczających ją pasm górskich była pomijana. Natomiast przeprowadzona w ostatnich latach (2010-2015) szczegółowa inwentaryzacja zasobów przyrody nieożywionej wykazała, że obszar ten stanowi ważny region występowania dużej liczby potencjalnych geostanowisk.

W związku z intensywnym wzrostem w ostatnich latach zainteresowania geoturystyką oraz korzystnym położeniem w sąsiedztwie Babiej Góry, którą co roku odwiedzają rzesze turystów, obszar ten może stać się ważnym punktem na trasie wielu wycieczek. Obiekty geoturystyczne doliny Skawicy po odpowiednim zagospodarowaniu mogą w znaczący sposób wzbogacić ofertę turystyczną podbabiogórskich gmin.

Material i metody

Podstawą realizacji projektu była szczegółowa inwentaryzacja terenowa odsłonięć geologicznych, form rzeźby i innych elementów przyrody nieożywionej, przeprowadzona na obszarze doliny Skawicy w latach 2010-2015. Obserwacje terenowe polegały na zebraniu informacji o geologicznych i geomorfologicznych walorach obiektów, ocenie stanu zachowania oraz dostępności terenowej geostanowisk oraz wykonaniu dokumentacji fotograficznej. Informacje zbierane były w Karcie Dokumentacji Geostanowiska (2015), opracowanej przez Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy. W jej wyniku wyodrębniono 130 obiektów bądź zgrupowań obiektów, dla których w dalszej kolejności wykonano waloryzację w celu oceny ich atrakcyjności dla rozwoju geoturystyki.

Zinwentaryzowane obiekty zostały następnie zwaloryzowane na podstawie opracowanej autorskiej metody (Franczak w druku). Obiekty poddano ocenie pod względem kryteriów naukowo-dydaktycznych oraz kryteriów dostępności. W celu zaznaczenia różnej rangi poszczególnych cech geostanowisk, zaproponowano wykonanie wielostopniowego wartościowania stanowisk – w drodze nadawania kolejnym cechom rangi liczbowej (tab. 1). Metoda zaproponowana do oceny geostanowisk (dobór kryteriów i wag), została zmodyfikowana i rozbudowana na podstawie metod zaproponowanych przez Pereira i in. (2007, za Migoniem 2012), Knapik i in. (2009) oraz Ihnatowicza i in. (2011).

Tab. 1. Kryteria klasyfikacji, oceniane cechy i wartości punktowe waloryzacji geostanowisk
Table 1. Classification criterion, attributes, geotopes valorization points

Kryterium	Cecha	Wartość punktowa
Kryteria naukowo-dydaktyczne:		
Wartość naukowa	Unikalność stanowiska w skali regionalnej	1-3
	Unikalność stanowiska w skali krajowej	0-1
	Różnorodność reprezentowanych zagadnień geomorfologicznych	1-3
	Różnorodność reprezentowanych zagadnień geologicznych	1-3
	Stopień rozpoznania naukowego	1-3
Wartość dydaktyczna	Ilość reprezentowanych zagadnień dydaktycznych	0-2
	Stan przedstawienia dydaktycznego obiektu	0-2
Wartość dodana	Wartość ekologiczna	0-1
	Wartość kulturowa	0-1
	Wartość wizualna	0-1
Wartość przestrzenna	Rozmiary obiektu	1-3
	Wielkość powierzchniowa obiektu	1-3
Kryteria dostępności:		
Dostępność terenowa	Dostępność komunikacją zbiorową	0-2
	Położenie względem sieci szlaków turystycznych	0-2
	Położenie względem dróg publicznych	0-2
	Odległość od obiektów bazy noclegowej	0-2
	Położenie względem innych obiektów turystycznych	0-2
Stopień zachowania	Stopień zachowania obiektu	1-3
	Zagrożenie obiektu ze strony antropopresji	0-2
	Ochrona prawna obiektu	0-1
Wartość użytkowa	Możliwość obserwacji wizualnej obiektu	0-2
	Odległość od innych geostanowisk	0-1
	Bezpieczeństwo dla osób odwiedzających obiekt	0-2

Źródło: Franczak (2015b)

Przy ocenie kryteriów naukowo-dydaktycznych oraz kryteriów dotyczących dostępności stanowisk ocenie podlegały 23 cechy, wśród których spośród kryteriów naukowych i dydaktycznych każdy obiekt mógł maksymalnie otrzymać 26 punktów, natomiast spośród

kryteriów dotyczących dostępności terenowej – 21 punktów (tab. 1). Jednak, ze względu na możliwość poprawy dostępności turystycznej obiektów, w celu zaznaczenia większej wagi cech naukowo-dydaktycznych w ocenie geostanowisk, wyznaczono rangi. Kryteriom naukowo-dydaktycznym przyznano wagę 1,5, a kryteria dotyczące dostępności otrzymały wagę 1,0. Ostatecznie w wyniku prowadzonej bonitacji punktowej każde z geostanowisk mogło maksymalnie otrzymać 60 punktów (Franczak 2015b).

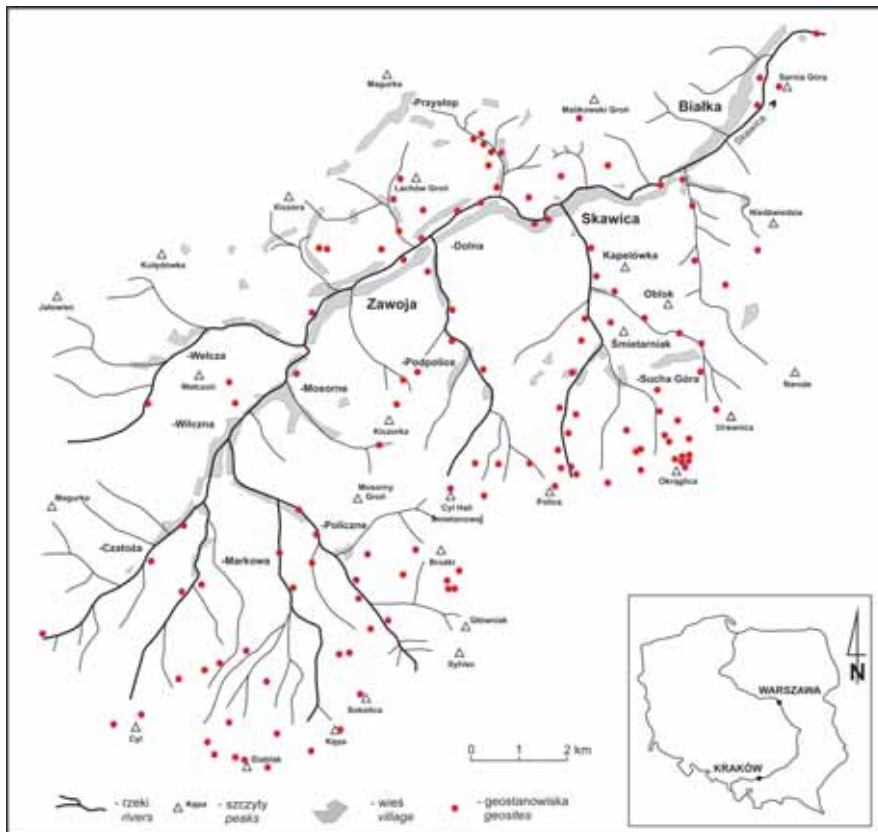
W rezultacie przeprowadzonej waloryzacji otrzymano mapę przestrzennego rozmieszczenia geostanowisk różnej rangi, co pozwoliło na wyróżnienie obszarów o najwyższych wartościach geoturystycznych. Ostatnim etapem pracy było wyznaczenie przebiegu proponowanych szlaków dydaktycznych, wraz z opracowaniem stanowisk dydaktycznych.

Wyniki waloryzacji

Waloryzacji podano 130 obiektów zinwentaryzowanych na obszarze doliny Skawicy (ryc. 1). Największe ich nagromadzenie ma miejsce w centralnej części Pasma Polic oraz w obrębie północnych stoków Masywu Babiej Góry. Natomiast na pozostałym obszarze doliny Skawicy rozmieszczone one były równomiernie. Co najmniej połowę punktów (30 pkt.) uzyskało 26 obiektów, a najwyższą liczbę punktów przyznano rowom rozpadlinowym w Izdebczyskach (49,0 pkt.). Wśród obiektów o największej liczbie przyznanych punktów znalazły się m.in. wodospady (na Mosornym Potoku – 48,0), jaskinie (Oblica – 38,0), czy jeziora osuwiskowe (Mokry Stawek – 46,0) (tab. 2).

Tab. 2. Waloryzacja geostanowisk doliny Skawicy
Table 2. Valorization of geosites of the Skawia valley

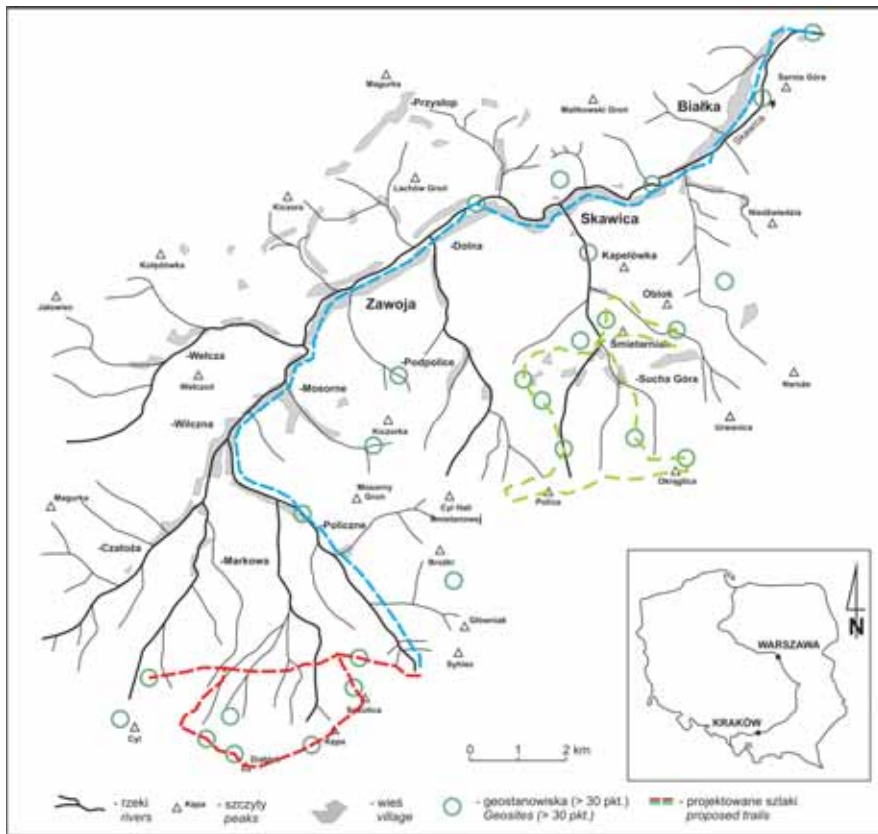
Lp	Nazwa geostanowiska	Położenie GPS	Forma obiektu	Liczba punktów
1	rowy rozpadlinowe w Izdebczyskach	49°34'49.00"N/ 19°30'46.00"E	rowy rozpadlinowe	49,0
2	wodospad na Mosornym Potoku	49°37'49.00"N/ 19°33'54.00"E	wodospad	48,0
3	Gorące Skały	49°40'32.00"N/ 19°35'31.00"E	dolina rzeki	47,0
4	Mokry Stawek	49°35'26.00"N/ 19°33'57.00"E	jezioro osuwiskowe	46,0
5	rowy rozpadlinowe na Okraglicy	49°37'38.00"N/ 19°39'38.00"E	rowy rozpadlinowe	45,0
6	Kościółki	49°34'33.00"N/ 19°30'58.00"E	cyrk lodowcowy (?)	44,5
7	kopuła szczytowa Diablaka	49°34'23.00"N/ 19°31'46.00"E	ostaniec mrozowy	41,5
8	Łysina	49°37'55.00"N/ 19°38'38.00"E	osuwisko	39,0
9	przełom Skawicy	49°40'50.50"N/ 19°39'05.00"E	przełom rzeczny	38,5
10	jaskinia Oblica	49°39'37.00"N/ 19°37'59.00"E	jaskinia	38,0

Ryc. 1. Rozmieszczenie geostanowisk na obszarze doliny Skawicy
 Fig. 1. Distribution of geosites in the area of the Skawica valley

Koncepcja szlaków geoturystycznych

W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej, a następnie waloryzacji, wyłoniono 26 geostanowisk, posiadających wysokie walory naukowe i dydaktyczne (> 30 punktów; tab. 2; ryc. 2). Następnie wśród obiektów wykazujących dużą koncentrację przestrzenną zaprojektowano utworzenie trzech nowych szlaków geoturystycznych, w skład których włączono obiekty o najwyższych walorach geoturystycznych.

Ryc. 2. Lokalizacja projektowanych szlaków geoturystycznych
 Fig. 2. Location of the proposed trails geotouristic

Szlak I – „Morfologia Królowej Beskidów”

Ścieżka dydaktyczna pt. „Morfologia Królowej Beskidów” o długości ok. 17 km została zaprojektowana w formie pętli przebiegającej głównym grzbietem oraz w obrębie północnych stoków Masywu Babiej Góry. Przy istniejących szlakach turystycznych zaproponowano wyznaczenie 10 stanowisk dydaktycznych, w których zaprezentowane zostałyby informacje dotyczące form i procesów kształtujących rzeźbę Babiej Góry (Franczak 2015; ryc. 2).

Początek i koniec szlaku wyznaczono na Przełęczy Lipnickiej, w miejscu największej koncentracji ruchu turystycznego w obrębie Babiogórskiego Parku Narodowego. W pierwszym etapie ścieżka dydaktyczna prowadziłaby Górnym Płajem, w kierunku Mokrego Stawu (największego jeziora osuwiskowego na stokach Masywu Babiej Góry), a następnie tzw. Płajem Przyrodników biegłaby na Sokolicę. Następnie grzbietem masywu przez kulminację Babiej Góry (Dia-

blak) aż po Przełęcz Brona, ścieżka prowadziłaby do schroniska na Markowych Szczawinach. Na tym odcinku zaproponowano przedstawiane m.in. takich form rzeźby jak tworzący kopułę szczytową Babiej Góry ostaniec mrozowy, mieszczące się w obrębie grzbietu terasy krioplanacyjnej oraz rozciągające się w obrębie Izdebckich rowy rozpadlinowe (Łajczak 2005). Z Markowych Szczawin zaprojektowana mała pętla prowadzi do Marków Stawku (wannowe jezioro osuwiskowe) oraz do najbardziej aktywnego w ostatnich dziesięcioleciach osuwiska zwanego Cylową Zerwą. Następnie projektowany szlak wraca do schroniska na Markowych Szczawinach i dalej Górnym Płajem z powrotem prowadzi na Przełęcz Lipnicką (Franczak 2015a).

Szlak II – „Północne stoki Pasma Polic”

W centralnej części Pasam Polic – o największym nagromadzeniu geostanowisk na badanym obszarze – zaprojektowano szlak geoturystyczny o długości ok. 16 km (w formie pętli). Zaplanowano wyznaczenie przy nim 12 stanowisk, prezentujących zagadnienia z zakresu geografii i geologii. Szlak rozpoczynający się w Skawicy Węglarnia (pole biwakowe w zarządzie „Lasów Państwowych”) zostałby wytyczony przez przełęcz Na Tokarnem, następnie wzdłuż koryta potoku Głęboki i przez grzbiet Paluchówki – prowadziłby na kulminację Policy. Na tym odcinku zaprezentowano by zagadnienia dotyczące wpływu procesów geomorfologicznych i budowy geologicznej na wykształcenie rzeźby pasma. Przy dalszej części szlaku przedstawiono by obiekty wyróżniające się na tle regionu. Szlak prowadziłby głównym grzbietem pasma do rowów rozpadlinowych na Okrąglicy i na Łysinę – do jednego z największych beskidzkich osuwisk. Natomiast już w dolinie Skawicy Sołtysiej szlak biegłby do punktów dydaktycznych, umiejscowionych przy jaskini Oblica, będącej jedną z największych jaskiń polskich Karpat fliszowych oraz do wodospadów ześlizgowych, powstałych na potoku Rozтока, od których prowadziłby do punktu końcowego mieszczącego się na polu biwakowym (Franczak 2015b).

Szlak III – „Od źródeł aż do ujścia Skawicy”

Trzeci z zaprojektowanych szlaków geoturystycznych wytyczony by został dnem doliny Skawicy z Zawoi Policzne aż po ujście Skawicy – do Skawy. Szlak ten nie byłby tak jak dwa pozostałe przeznaczony wyłącznie na poznawanie dziedzictwa Ziemi, lecz łączy elementy geoturystyki i turystyki kulturowej. Na szlaku przeznaczonym ze względu na jego znaczną długość (21 km) i dogodną infrastrukturę drogową dla turystyki rowerowej, obok obiektów przyrody nieożywionej, prezentowane by zostały także obiekty dziedzictwa materialnego.

Szlak rozpoczynałby się w Zawoi Policzne przy kapliczce zbójnickiej i prowadziłby w dół doliny w kierunku Białki. Wśród obiektów przyrody nieożywionej w Zawoi Górnej zaprezentowany zostałby wodospad ześlizgowy na Jaworzynie, a w Zawoi Dolnej tzw. Gorące Skały, gdzie utwory podłoża doliny odsłaniają się w korycie Skawicy na długości ponad 800 m. W tym miejscu na powierzchni ukazuje się strefa kontaktu gruboławicowych piaskowców magurskich z mniej odpornymi warstwami hieroglifowymi. Na granicy Skawicy i Białki zaprojektowano stanowisko prezentujące strukturalny przełom Skawicy, rozciągającego się na długości 1300 m, z kolei w Białce stanowisko prezentujące akumulacyjny odcinek biegu rzeki z kilkoma stopniami teras oraz stożek napływowo Skawicy.

Podsumowanie i wnioski

Wykonanie szczegółowej inwentaryzacji i waloryzacji obiektów przyrody nieożywionej pozwala na rozpoznanie zasobów dziedzictwa Ziemi. Umożliwia to na poznanie dotychczas nieznanych obiektów, często mieszczących się w rzadko odwiedzanych przez turystów miejscach. Ich zwaloryzowanie i scharakteryzowanie na tle szerszego obszaru może, w przypadku poczynienia odpowiednich działań, spowodować wypromowanie nowego produktu turystycznego. Stanowi to podstawę do utworzenia nowych szlaków geoturystycznych, wytyczonych pomiędzy wśród najbardziej wartościowymi obiektami regionu oraz zapobiega niewłączeniu do szlaków interesujących obiektów.

Literatura

- Franczak P. 2015a. Podnoszenie jakości edukacji przyrodniczej poprzez utrwalenie istniejącej i rozwój innowacyjnej bazy edukacyjnej, na przykładzie gminy Zawoja. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, 7: 51-66.
- Franczak P. 2015b. Metodyka waloryzacji geostanowisk beskidzkich pod względem ich dostępności i walorów naukowo-dydaktycznych. W: Stec M., Wysocka A., Michniewicz A., Szuszczyk M. (red.). *Przegląd Studenckich Badań Geoturystycznych*. Wrocław, 8-17.
- Ihnatowicz A., Koźma J., Wajsprych B. 2011. Wałbrzyski Obszar Geoturystyczny – inwentaryzacja geotypów dla potrzeb promocji geoturystyki. *Przegląd Geologiczny*, 59 (11): 722-731.
- Karta Dokumentacyjna Geostanowiska. 2015. PIG-BIP, <http://geostanowiska.pgi.gov.pl/gsap/ObjectName.aspx?id=3282>
- Kowalczyk A. 2010. Turystyka geologiczna (geoturystyka). W: Kowalczyk A. (red.). *Turystyka zrównoważona*. PWN, Warszawa, 96-126.
- Knapik R., Migoń P. 2010. Karkonoski Park Narodowy z otuliną jako geopark krajowy. *Przegląd Geologiczny*, 58 (11): 1065-1069.
- Lajczak A. 2005. Przyroda nieożywiona. W: Ptaszycka-Jackowska D. (red.). *Światy Babiej Góry. Babiogórski Park Narodowy, Zawoja*, 19-40.
- Migoń P. 2012. *Geoturystyka*. PWN, Warszawa.
- Mika M. 2007. Formy turystyki poznawczej. W: Kurek W. (red.). *Turystyka*. PWN, Warszawa, 198-232.
- Osadczuk A., Osadczuk K. 2008. Szanse i perspektywy rozwoju geoturystyki jako nowej formy postrzegania obiektów przyrody nieożywionej i poznawania zjawisk naturalnych. W: Dutkowski M. (red.). *Problemy turystyki i rekreacji, tom 1*. Uniwersytet Szczeciński, 131-141.
- Pereira P., Pereira D., Caetano Alves M. I. 2007. Geomorphosite assessment in Montesinho National Park (Portugal). *Geographia Helvetica*, 62 (3): 159-168.
- Słomka T., Kicińska-Swidorska A. 2004. Geoturystyka – podstawowe pojęcia. *Geoturystyka*, 1: 5-7.

Paweł Franczak, Karolina Listwan

Uniwersytet Jagielloński,
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej,
p.franczak@uj.edu.pl, karolina.listwan@uj.edu.pl